JISMONIY TARBIYA TA’LIMINI MODERNIZATSIYA QILISHDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV, RAQAMLI MONITORING VA INDIVIDUAL BAHOLASH MEXANIZMLARI

O.F.Qambarov
Jismoniy tarbiya va sport mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti Farg‘ona filiali “Jismoniy tarbiya, sport nazariyasi va uslubiyoti” kafedrasi dotsenti, p.f.b.f.d. (PhD)
Tel:+998916614499

Annotatsiya. Mazkur tezisda jismoniy tarbiya ta’limi sifatini oshirishning kompetensiyaviy, inklyuziv va ma’lumotlarga asoslangan mexanizmlari tahlil qilinadi. Xalqaro ilmiy manbalar asosida o‘quvchilarning jismoniy faolligi bilan bog‘liq muammolar yoritilib, pedagogik diagnostika, individual yuklama, raqamli monitoring va refleksiv baholashni o‘zaro bog‘laydigan tashkiliy-uslubiy model taklif etiladi. Modelni amaliy sinovdan o‘tkazish uchun ko‘rsatkichlar va tekshirish mezonlari belgilanadi.

Kalit so‘zlar: jismoniy tarbiya, modernizatsiya, kompetensiyaviy yondashuv, individual ta’lim, raqamli monitoring, pedagogik diagnostika, inklyuziya, baholash.

Kirish. Jismoniy tarbiya ta’limining samaradorligi faqat mashg‘ulotlar soni yoki sport normativlarini bajarish bilan belgilanmaydi. Ta’lim jarayonida har bir o‘quvchining harakat savodxonligi, xavfsiz mashq bajarishi, sog‘lom turmush tarziga oid bilimlari va muntazam jismoniy faollikka motivatsiyasi rivojlanishi kerak. Shu nuqtayi nazardan, o‘qitish mazmunini o‘quvchi ehtiyojlariga moslashtirish hamda pedagogik qarorlarni kuzatuv natijalariga tayangan holda qabul qilish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST)ning 2022-yilgi global hisobotida o‘smirlarning 80 foizdan ortig‘i tavsiya etilgan jismoniy faollik darajasiga erishmayotgani qayd etilgan [1]. Guthold va hammualliflarning 146 mamlakat ma’lumotlariga asoslangan tadqiqotida 2016-yilda 11–17 yoshli o‘quvchilarning 81,0 foizi yetarli jismoniy faollikka ega bo‘lmagani aniqlangan [2]. Mazkur ko‘rsatkichlar O‘zbekiston maktablari bo‘yicha alohida o‘lchangan natija emas, balki muammoning xalqaro miqyosini ifodalaydi.

UNESCOning sifatli jismoniy tarbiya bo‘yicha tavsiyalari teng imkoniyat, xavfsizlik va barcha o‘quvchilarning mazmunli ishtirokini asosiy tamoyillar sifatida ko‘rsatadi [3]. Demak, modernizatsiyaning ustuvor vazifasi darsga yangi texnologiya kiritishning o‘zigina emas, balki uni o‘quv natijasini yaxshilaydigan pedagogik tizimga aylantirishdir.

Tadqiqot maqsadi va metodlari

Maqsad — jismoniy tarbiya darslarida kompetensiyaviy yondashuv, individual baholash va raqamli monitoringni birlashtiruvchi amaliy modelni ilmiy-uslubiy asoslash. Tadqiqot usullari: xalqaro manbalar tahlili, qiyosiy-pedagogik tahlil, tizimli modellashtirish va indikatorlarni loyihalash. Tezis mustaqil eksperiment natijalarini e’lon qilmaydi; taklif etilayotgan model keyingi empirik sinov uchun konseptual ishlanmadir.

Natijalar va muhokama

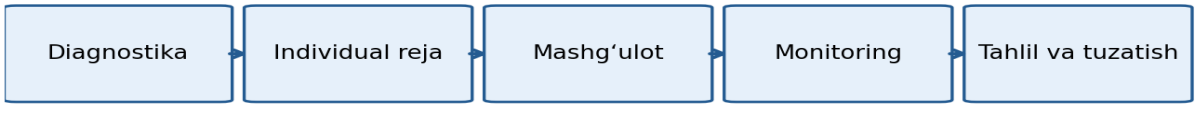
An’anaviy baholashda barcha o‘quvchiga bir xil normativni qo‘llash boshlang‘ich tayyorgarlik, sog‘liq holati va rivojlanish sur’atidagi farqlarni yetarlicha aks ettirmasligi mumkin. Kompetensiyaviy model esa natijaga erishish jarayoni, individual o‘sish, xavfsiz bajarish texnikasi va o‘quvchining mustaqil mashq rejalashtirish qobiliyatini birgalikda hisobga oladi.

1-jadval. An’anaviy va modernizatsiyalashgan yondashuvlarning pedagogik taqqoslanishi

Mezon	An’anaviy yondashuv	Taklif qilinayotgan yondashuv

Maqsad	Normativ bajarish	Harakat kompetensiyasi va barqaror faollik
Yuklama	Ko‘pchilikka bir xil	Boshlang‘ich tayyorgarlikka moslashgan
Baholash	Yakuniy natija ustuvor	Jarayon, rivojlanish va yakuniy natija
Ma’lumot	Qog‘oz jurnal	Himoyalangan elektron kuzatuv jadvali
Qayta aloqa	Davriy umumiy izoh	Qisqa individual tavsiya

Taklif qilinayotgan modelda besh o‘zaro bog‘liq bosqich mavjud: 1) boshlang‘ich pedagogik diagnostika; 2) individual maqsad va yuklama belgilash; 3) faol, inklyuziv mashg‘ulot; 4) davriy kuzatuv va qayta aloqa; 5) natijani tahlil qilish va rejalashtirishni yangilash. O‘quvchi salomatligiga oid ma’lumotlar faqat zarur hajmda, rozilik va maxfiylik tamoyillari asosida qayd etilishi lozim.

1-rasm. Taklif etilayotgan pedagogik monitoring modeli (mualliflik konseptual sxemasi).

Modelning afzalligi raqamli vositani maqsad emas, pedagogik boshqaruvning quroli sifatida ko‘rishidadir. Masalan, 6 haftalik mashg‘ulot davrida o‘qituvchi o‘quvchining qatnashuvi, texnik xatolarining kamayishi va individual vazifalarni bajarishidagi o‘zgarishlarni kuzatadi. Biroq bunday kuzatuv natijalari uslubiyot samaradorligini isbotlashi uchun nazorat guruhi va boshlang‘ich daraja bilan qiyosiy tahlil talab etiladi.

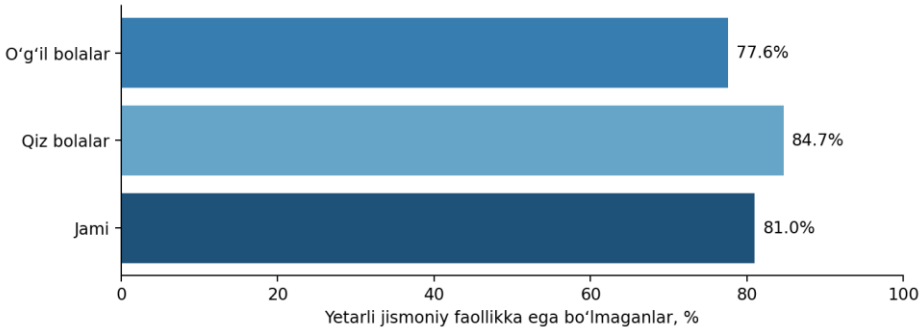
Indikatorlar tizimi va xalqaro dalillar

Raqamli monitoring tizimi o‘quvchining shaxsiy imkoniyatlarini ko‘rishga yordam berishi mumkin. Bunda o‘lchovlar ta’lim maqsadi bilan bog‘liq, takrorlanadigan va o‘qituvchi tomonidan talqin qilinadigan bo‘lishi zarur. Quyidagi mezonlar tajriba-sinov uchun taklif etiladi; ular hali validatsiyadan o‘tkazilmagan.

2-jadval. Tajriba-sinov uchun tavsiya etiladigan pedagogik ko‘rsatkichlar

Ko‘rsatkich	O‘lchash usuli	Davriylik
Harakat texnikasi	4 mezonli kuzatuv rubrikasi	Boshlanishi va yakuni
Individual progress	Boshlang‘ich va yakuniy ko‘rsatkich farqi	Har 4–6 haftada
Darsdagi ishtirok	Faol qatnashish bo‘yicha belgi	Har dars
Xavfsiz bajarish	Xavfsizlik talablariga rioya etish chek-listi	Har dars
Refleksiya	O‘quvchining qisqa o‘zini baholashi	Haftada bir marta

2-rasm. Jismoniy faolligi yetarli bo‘lmagan 11–17 yoshli o‘quvchilar ulushi, 2016-yil, jahon bo‘yicha (Guthold va boshq., 2020 [2]).

Diagrammadagi qiymatlar xalqaro tadqiqot natijalaridir; ularni mahalliy maktablar statistikasi sifatida talqin qilish noto‘g‘ri. Mazkur farq, ayniqsa, ilmiy maqolalarda diagramma va ma’lumotlarning kelib chiqish manbasini aniq ko‘rsatish zarurligini tasdiqlaydi.

Ta’lim natijasini aniqlashda faqat yuqori ballni emas, boshlang‘ich ko‘rsatkichga nisbatan o‘sishni ham hisobga olish maqsadga muvofiq. Shu bilan birga, individual o‘sish ko‘rsatkichi o‘quvchilarni o‘zaro solishtirish uchun yagona mezonga aylantirilmasligi, sog‘liq va yosh bilan bog‘liq farqlar mutaxassis nazoratida inobatga olinishi lozim. Taklifni muassasa sharoitida sinash uchun dastlab 2–3 sinfda 8–12 haftalik pilot tajriba o‘tkazish mumkin. Mashg‘ulotdan oldin o‘qituvchilarga kuzatuv rubrikasi, ma’lumot kiritish tartibi va xavfsiz jismoniy yuklama bo‘yicha qisqa trening tashkil etiladi. So‘ng o‘quvchilarning boshlang‘ich ko‘rsatkichlari qayd qilinadi; dars davomida hamma uchun tushunarli harakat maqsadlari belgilanadi. Eksperiment dizaynida taqqoslash sinflari, imkon qadar teng boshlang‘ich sharoitlar va oldindan belgilangan baholash mezonlari qo‘llanadi. Natijalar qatnashish, harakat texnikasi, motivatsiya va individual progress bo‘yicha tahlil qilinadi. Sifat ko‘rsatkichlari uchun pedagogik kuzatuv, miqdoriy ma’lumotlar uchun esa mos statistik sinovlar tanlanadi. Bunday yondashuv shunchaki raqamli jurnal yuritishni real o‘quv natijasidan farqlash imkonini beradi.

Joriy etishda uch cheklov alohida hisobga olinadi. Birinchidan, raqamli qurilmalardan foydalanish imkoniyati barcha ta’lim muassasalarida bir xil emas; shu sababli oflayn jadval va oddiy pedagogik rubrikadan foydalanish mumkin. Ikkinchidan, ma’lumot yig‘ish o‘qituvchining ortiqcha hisobot yukini oshirmasligi kerak. Uchinchidan, bolalar salomatligi va shaxsiga oid ma’lumotlar ochiq reytingga chiqarilmasligi lozim.

Xulosa. Jismoniy tarbiya ta’limini modernizatsiya qilishning asosiy sharti alohida texnologiyalarni joriy etish emas, balki o‘quv maqsadi, mashg‘ulot metodikasi va baholash o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ta’minlashdir. Kompetensiyaviy yondashuv harakat savodxonligi va mustaqil faollikni rivojlantirsa, individual diagnostika turli tayyorgarlik darajasidagi o‘quvchilarga mos topshiriq berishga yordam beradi. Raqamli monitoring esa natijani kuzatish va pedagogik qarorni asoslash vositasi vazifasini bajaradi. Shu munosabat bilan (1) o‘qituvchilar uchun sodda monitoring rubrikalarini ishlab chiqish; (2) individual progressni yakuniy normativ bilan birgalikda baholash; (3) inklyuziv va xavfsiz mashqlar bankini shakllantirish; (4) taklif etilgan modelni nazoratli tajriba-sinov asosida tekshirish tavsiya etiladi. Bu chora-tadbirlar jismoniy tarbiya darslari sifatini oshirish bo‘yicha tekshiriladigan va takomillashtiriladigan amaliy mexanizm yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1 World Health Organization. Global Status Report on Physical Activity 2022. Geneva: WHO, 2022. https://www.who.int/publications/i/item/9789240059153

2 Guthold R., Stevens G.A., Riley L.M., Bull F.C. Global trends in insufficient physical activity among adolescents: a pooled analysis of 298 population-based surveys. The Lancet Child & Adolescent Health. 2020; 4(1):23–35. https://doi.org/10.1016/S2352-4642(19)30323-2

3 UNESCO. Quality Physical Education (QPE): Guidelines for Policy-Makers. Paris: UNESCO, 2015. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000231101